

Forskning om barn og barndom i Norden

Leder | Vol. 42, No. 1, 2024, s. 1–5

Barndom og hverdagsliv i transformasjon

Wenche Bekken

OsloMet – storbyuniversitetet, Norge

E-post: webe@oslomet.no**Guro Brokke Omland**

Universitetet i Oslo, Norge

E-post: g.b.omland@psykologi.uio.no

Nedstengningen på grunn av covid-19-pandemien framstår nå som en helt spesiell historisk hendelse. Skoler og barnehager ble stengt, og ungdommen i våre nordiske land intensiverte bruken av sosiale medier. Endrete betingelser for skolehverdagen og annen sosial samhandling preget livet til barn og ungdom i nesten to år. Ettervirkningene av denne perioden tematiseres i media. Nå fremmes antakelser om at ungdoms sosiale kompetanse har blitt svekket, og at en endret skolehverdag også har påvirket elevenes læringsutbytte hos elevene. Pandemiperioden har på flere måter fått oss til å tenke annerledes om kriser i barn og unges hverdagsliv. Den nye hverdagen har fått oss til å reflektere over forholdet mellom stabilitet og unntakssituasjoner på nye måter. Store endringer på kort tid i individers liv kan forstås og undersøkes som en transformert hverdag. Denne typen endringer, og hva de innebærer, er bakgrunnen for initiativet til et temanummer med fokus på barndom og hverdagsliv i transformasjon.

Sosial transformasjon er komplekst, men handler om endringer på sosiale, økonomiske, politiske og kulturelle nivåer (de Haas et al., 2020). Transformasjonsbegrepet fanger, slik vi ser det, en radikal form for endring hvor flere forhold i en persons, en gruppes eller et samfunnsfellesskaps hverdag forandres på kort tid. Endringene får konsekvenser på lengre sikt. Prosessen kan innebære krig, store ulykker, naturkatastrofer eller andre endringer i folks hverdagsliv. I en transformasjon vil viktige sider i personers liv som skaper opplevelse av kontinuitet, brytes opp. Kritiske situasjoner som skaper store endringer i barn og unges liv gir opphav til bekymringer for den unges velferd og utvikling, men kan også føre til nye refleksjoner, solidaritet og støtte som skaper holdepunkter og ny stabilitet i barn og unges

liv. Ressurser som støttende personer og tydelige samfunnstiltak, hvor barn og unge får medvirke i hvordan de ønsker at hverdagen skal være, er viktige i slike endringsprosesser.

I dette temanummeret får vi kunnskap om praksiser og forståelser knyttet til samfunnets ansvar for å gi barn og unge en god barndom. Endrete vilkår og konsekvenser av tiltak som velferdssystemene tar i bruk for å avhjelpe krevende situasjoner, drøftes gjennom ulike empiriske bidrag. Bidragene reiser spørsmål om hva som skjer i det uavklarte, hvilke nye erfaringer og erkjennelser som produseres i barn og unges hverdagsliv og hvordan risikoforståelser enten konstateres eller omdannes. Dette ses blant annet i lys av tiden det snakkes om og hvor hendelser utspiller seg. Tre forhold kan trekkes fram som viktige grunnlag for utforskningen i dette temanummeret: risikoforståelser, hverdagsliv og temporalitet. Vi vil kort beskrive disse forholdene nedenfor.

Forståelser av hva som utgjør risiko, er kulturelt og politisk forankret og kommer til uttrykk avhengig av kontekst (Douglas & Wildavsky, 1983; Tansey, 2018). Risikovurderinger av bestemte situasjoner er utgangspunktet for velferdsstatens inngripen. I dette ligger også en vurdering av risikoen ved å gripe inn. Under pandemien kunne de omfattende smitteverntiltakene være risikofylte fordi man ikke kunne vite hvordan de ville påvirke befolkningen på lengre sikt. Samtidig er selve grunnlaget for vurdering forankret i kulturelle forståelser av hva som utgjør en risiko eller ikke. For eksempel viser Garnier et al. (2020) i en komparativ studie av barnehager i Frankrike og Norge at tid til uteaktivitet i de franske barnehagene reduseres betraktelig ved dårlig vær. Barna holdes inne når det er kaldt. Dette på grunn av redsel for at barna skal bli syke. I de norske barnehagene, derimot, er frisk luft ansett som bra uansett vær. Å ikke få nok frisk luft oppfattes som en risiko for helsen i en norsk kontekst. I andre sammenhenger, som når barn plasseres i fosterhjem på grunn av omsorgssvikt, ligger det en tillit til at fagpersonene har rett kunnskap til å vurdere en risikofylt situasjon, og at de er bevisst ulike forståelser av risiko knyttet til kultur. Risikoforståelser er foranderlige avhengig av sted og tid, og er dermed et godt egnet forskningsobjekt for å få øye på historiske forståelser av barn og barndom.

Et hverdagslivsperspektiv retter blikket mot *organisering* av oppgaver og aktiviteter, og av *sammenhengene* denne organiseringen utspiller seg innenfor (Gullestad, 1989). Det innebærer også erfaringen med å *gjøre* disse oppgavene (Gullestad, 1998). I krisesituasjoner kan oppgaven med «å gjøre rett» føre til at man blir mindre oppmerksomme på aktørenes hverdagsliv. Det som oppfattes som negative opplevelser og potensielt skadelige langtids-effekter for barn får det meste av oppmerksomheten, mens barnas varierte erfaringer og håndteringer av den endrete hverdagen får mindre fokus. Hvordan barn og unge opplever egen identitet, og hvordan de skaper og etablerer tilhørighet, forankres i stor grad i daglige gjøremål. Hvor dette skjer, er derfor viktig i barn og unges utvikling av identitet. Med hverdagslivet som utgangspunkt er man opptatt av hva som gjøres og erfaringene med det som gjøres (Andenæs & Jansen, 2019; Gulbrandsen, 2014; Ulvik & Gulbrandsen, 2014). Risiko som fenomen kan med et slikt utgangspunkt utforskes som aktiviteter det knyttes bekymring til.

Omfattende endringer i hverdagen reiser spørsmål til det som var, det som er og det som kommer. Det handler om temporalitet, det vil si når pendlingen mellom nåtid, fortid og framtid står sentralt i de nåtidige praksisene (Hjärpe, 2022; Sharma, 2014). Ulike tiders betydning i det nåtidige handler om makt, fordi hva som legges vekt på av det som skjer, som har skjedd eller som kommer til å skje bestemmes i en krisesituasjon av aktører med definisjonsmakt. Temporalitet belyser også hvem som skrives fram i de nåtidige fortellingene, hvem som får plass i fortidsfortellinger og i framtidsscenarioer. Når noe i et barns liv brytes opp, skjer det noe med oppfattelsen av hvordan tiden vil påvirke barnet. Nye muligheter oppstår i det som endres, og opplevelsene av det som skjer i nuet må lyttes til. Tidsperspektivet får en helt sentral plass i krisetider, og bør derfor gjøres til gjenstand for utforskning.

Arenaene hvor barn og unge befinner seg til daglig får oppmerksomhet i dette temanummeret. Barns hverdagsliv og endrete vilkår i hverdagen er under press i kriser og reiser spørsmål ved barnets utviklingsmuligheter. Endring i seg selv kan være risikofylt, men kan også være opphav til nye måter å tenke om kraften som ligger i fellesskap og solidaritet. Endringer som setter begrensninger på hverdagslivet, kan tvinge fram nye interesser på meningsfulle måter. I dette temanummeret skriver Nanna Jordt Jørgensen, Karen Ida Dannesboe, Dorte Kousholt, Nana Clemensen og Ida Wentzel Winther om hvordan kriser, som en pandemi, handler om refleksivitet. Gjennom middelklasseforeldres fortellinger beskriver forfatterne hvordan familien rekonstitueres som ressurs. Det intensive foreldreskapet konstateres på en endret måte gjennom vektlegging av tid til samvær på nye måter og naturen som ressurs i barns utvikling. Artikkelen aktualiserer også betydningen av å se erfaringer fra kriser i lys av klasse. Oppfattelse og bruk av tid endres i krisesituasjoner, og dette drøftes videre artikkelen til Firouz Gaini om «ventetid» med utgangspunkt i oppfattelse av tid hos ungdom, og ungdomstid som en periode i livet bestående av mye ventetid. Gaini legger vekt på ulike forhold som skjer i en ventetid, for eksempel får håp endret betydning når tidsperspektivet endres.

Covid-19-pandemien og nedstenging av samfunnet aktualiserte samfunnets ansvar for tiltak for forskjellige grupper. Barn ble rammet ulikt av nedstengningen. Cecilia Lindgren skriver om fritid for barn med nevropsykologiske funksjonsnedsettelse under pandemien og viser hvordan pandemien tydeliggjør barnas avhengighet av foreldrenes ressurser for å kunne opprettholde et sosialt liv under nedstengningen. Lindgren etterlyser en tydeligere politikk som ivaretar denne gruppen foreldre. Bidraget aktualiserer temaet barn og funksjonsvariasjon, ressurser og velferdsstatens tiltak. Ellen Os, Nina Winger og Leif Hernes skriver på bakgrunn av et omfattende empirisk materiale om barns handlingsrom i barnehager under covid-19-pandemien og viser barnas evne til å skape fellesskap i en kriserammet situasjon fylt med mye utrygghet. Anne Greve, Øystein Skundberg og Solveig Østrem skriver om smitteverntiltakene i barnehager i lys av Foucaults begrep om biopolitikk. Forfatterne legger vekt på hva som skapes under en stram styring. De viser hvordan myndighetenes tiltak fungerte disiplinerende i barnehagen og som et virkemiddel for at barna skulle lære selvdisciplinering. Begge bidragene undersøker og forstår barn som

medborgere og aktive deltakere i utforming av praksiser som støtter opp under pålagt tiltak fra samfunnets side.

Barn som medborgere bringes videre i artikkelen til Yaiza Lucas Revilla, Niina Rutanen, Eija Sevón og Raija Raittila om overgangen til barnehagen for «under to år gamle barn». Revilla viser hvordan de yngste barna kan forstås som aktive medvirkere i å finne tilhørighet i overgangen til å bli et «barnehagebarn». Barnets stemme analyseres ut fra samspillet med de sosiomaterielle forholdene, og Revilla gir med dette et bidrag til å forstå de yngste barnas perspektiver, deres «stemmer», gjennom å se på hva som skjer i lek og samspill med objekter, i rommet og sammen med andre. Dette knyttes også opp mot de yngste barnas rett til å bli hørt.

I overganger hvor det skjer store endringer i barn og ungdoms liv, problematiseres sårbarhet. De profesjonelles rolle er sentral i vurderingene av sårbarhet og hva som er rett eller galt å gjøre. Hva de profesjonelle har av kunnskap, det de gjør sine vurderinger ut fra, representerer systemet den profesjonelle er en del av og handler på vegne av. Det handler også om hvordan den enkelte fagperson reflekterer over hvilket kunnskapsgrunnlag hen tenker med og gjør beslutninger på grunnlag av. Dette poenget vektlegges i Hilde Åmodt og Marianne Buen Sommerfeldts bidrag om barnevernsansattes vurdering av hvilke samværsformer foreldre blir tilbudt når de er fratatt omsorgen for sine barn. Forfatterne understreker betydningen av å gi barnet en tydelig stemme inn i utforming av samværets innhold.

Vi lever i en tid med mange globale utfordringer som skaper uro. Krig, pandemi eller manglende omsorg setter spor og vil prege barn og unges hverdag på ulike måter. Etter hvert som tiden går og blir til historie, reises nye spørsmål til håndtering av det som en gang var og hvordan det oppleves i dag. Ettervirkninger av kriser er et samfunnsansvar. Opplevelser, historiefortelling, lærdom av hva som gikk galt og hva som fungerte legger videre premisser for velferdsstatens utforming av politikk innen opplæring, helse og oppvekst for barn og unge. Med utgangspunkt i essay skrevet av elever og intervjuer med skolepersonell i Bosnia-Hercegovina, drøfter Selma Bucovika Gundersen håndtering av historiefortelling om krig i undervisning i skolen. Fortidige konflikter er følsomme temaer i nåtid, og innebærer ulike oppfattelser av konfliktlinjene som pågikk. Folkegrupper som er i konflikt og i krig med hverandre er på flukt i verden. Store antall mennesker søker asyl, og en del blir flyktninger i nye land, hvor deres historier skal gjenfortelles. Hva kan fortelles og hva kan ikke fortelles av de ulike aktørene? Hvem har ansvar for å formidle og legge til rette for undervisning som støtter opp under demokrati? Dette er spørsmål som artikkelen tar opp.

Temanummeret gir tankevekkende bidrag til hvordan barn som medborgere og deres familier og relevante institusjoner kan bli hørt. Bidragene tar opp hvordan barn kan få en sterkere posisjon som medvirkere i beslutninger ved å ta utgangspunkt i hva de og viktige personer i deres liv gjør og erfarer i hverdagen.

God lesing!

Wenche Bekken og Guro Brokke Omland
Gjesteredaktører

Referanser

- Andenæs, A. & Jansen, A. (2019). Innledning. I A. Jansen & A. Andenæs (Red.), *Hverdagsliv, barndom og oppvekst: Teoretiske posisjoner og metodiske grep* (s. 11–25). Universitetsforlaget.
- de Haas, H., Fransen, S., Natter, K., Schewel, K. & Vezzoli, S. (2020). *Social transformation*. Leiden University. <https://hdl.handle.net/1887/3147204>
- Douglas, M. & Wildavsky, A. (1983). *Risk and culture: An essay on the selection of technological and environmental dangers*. University of California Press.
- Garnier, P., Greve, A., Ulvik, O. S., Chantseva, V., Rayna, S., Fallang, B., Gulbrandsen, L. M. & Øien, I. (2020). Body practices: Negotiations of 'risk' in Norwegian and French preschools. *International Journal of Early Years Education*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/09669760.2020.1848530>
- Gullestad, M. (1989). *Kultur og hverdagsliv: På sporet av det moderne Norge*. Universitetsforlaget.
- Hjärpe, T. (2022). Measurable time is governable time: Exploring temporality and time governance in childcare social work. *Time & Society*, 31(2), 291–314. <https://doi.org/10.1177/0961463X2110590>
- Sharma, S. (2014). *In the meantime: Temporality and cultural politics*. Duke University Press.
- Tansey, J. (2018). Risk as politics, culture as power. I P. Six & G. Mars (Red.), *The institutional dynamics of culture. Volumes I and II* (s. 277–292). Routledge.
- Ulvik, O. S. & Gulbrandsen, L. M. (2015). Exploring children's everyday life: An examination of professional practices. *Nordic Psychology*, 67(3), 210–224.